

Χ. Ντούκας

Μιχαήλ Σαμαριτζής κ.λπ.

κατά

Υπουργού Πολιτισμού και Τουρισμού και ήδη Υπουργού Πολιτισμού, Παιδείας
και Θρησκευμάτων

Με την αίτηση αυτή οι αιτούντες επιδιώκουν να ακυρωθεί α) η ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ40/33748/1504/5.4.2011 απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Τουρισμού και β) της παράλειψης του ίδιου Υπουργού να εκδώσει διαπιστωτική πράξη περί αυτοδίκαιης άρσης της χορηγηθείσας με την ανωτέρω απόφαση έγκριση εκτέλεσης του έργου.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτουν τα εξής: Με την 141416/25.10.2005 κοινή απόφαση των Υπουργών Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και Μεταφορών και Επικοινωνιών και των Υφυπουργών Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και Πολιτισμού εγκρίθηκαν περιβαλλοντικοί όροι για το έργο «λειτουργία της σιδηροδρομικής γραμμής, υλοποίηση έργων συντήρησης της γραμμής και κατασκευή και λειτουργία νέας τεχνικής επισκευαστικής βάσης Πειραιά των Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων Αθηνών - Πειραιώς (Η.Σ.Α.Π.) Α.Ε.». Στην εν λόγω πράξη έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων του έργου δεν αναφέρεται η ύπαρξη μνημείων ή αρχαιοτήτων στην περιοχή μεταξύ των σταθμών Μοναστηρακίου και Θησείου, όπως προκύπτει, όμως, από το 548/21.1.2011 έγγραφο της Α' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, στο τμήμα ανόδου της σιδηροδρομικής γραμμής του Η.Σ.Α.Π., μεταξύ των σταθμών αυτών, διεξήχθησαν αρχαιολογικές εργασίες, οι οποίες επρόκειτο να ολοκληρωθούν στις 29 και 30 Ιανουαρίου 2011 με φωτογραφικές και σχεδιαστικές αποτυπώσεις μνημείων της Αθηναϊκής Αγοράς, κατάλοιπα των οποίων είχαν διατηρηθεί κάτω από τις γραμμές που διανοίχθηκαν «βιαστικά» το έτος 1891. Τα κατάλοιπα των μνημείων αυτών, τα οποία βγήκαν πάλι στην επιφάνεια κατά τις εργασίες συντήρησης των γραμμών, είναι, κατά το ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ40/67318/2988/12.7.2011 έγγραφο της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού προς το Συμβούλιο της Επικρατείας, το βόρειο τμήμα της Στοάς του Ελευθέρου Διός, που χρονολογείται στον 5ο αιώνα π.Χ., τμήμα του θεμελίου του περιβόλου και του πλακόστρωτου δαπέδου του Βωμού των Δώδεκα Θεών, ο οποίος, σύμφωνα με το Θουκυδίδη, ιδρύθηκε το 522 ή 521 π.Χ. επί Πεισιστράτου του νεότερου και αποτελούσε άσυλο για τους καταδιωκόμενους και αφετηρία μέτρησης όλων των αποστάσεων από την αρχαία Αθήνα, και 21 επάλληλα οδοστρώματα τμήματος της

οδού των Παναθηναίων, δηλαδή «σημαντικότερα ευρήματα», τα οποία κρίθηκε από την ως άνω Α' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (Ε.Π.Κ.Α.) ότι έπρεπε να διατηρηθούν σε κατάκωση πριν την εγκατάσταση των νέων σιδηροτροχιών. Ακολούθησε η επεξεργασία νέων περιβαλλοντικών όρων για το όλο έργο, οι οποίοι επρόκειτο να τροποποιήσουν αυτούς που είχαν εγκριθεί με την προαναφερόμενη κοινή υπουργική απόφαση της 25.10.2005. Οι νέοι όροι προέβλεπαν, μεταξύ άλλων, «την αντικατάσταση της επιδομής έρματος σκύρων με σταθερή επιδομή πλάκας σκυροδέματος, καθ' όλο το μήκος της οποίας τοποθετούνται αποσβεστήρες θορύβου ...», σε όλο το μήκος των γραμμών, αλλά με την 196862/2.3.2011 κοινή υπουργική απόφαση, με την οποία τροποποιήθηκαν οι αρχικοί περιβαλλοντικοί όροι, ορίστηκε τελικώς ότι «εξαιρείται από την τοποθέτηση σταθερής επιδομής πλάκας σκυροδέματος το τμήμα Θησείο – Μοναστηράκι για λόγους προστασίας των σημαντικών υποκείμενων αρχαιοτήτων, των οποίων η στάθμη εύρεσης δεν επιτρέπει τη χρήση της προαναφερόμενης επιδομής. Ο τρόπος και τα υλικά κάλυψης των αρχαιοτήτων θα γίνει κατόπιν συνεννόησης με την αρμόδια Α' ΕΠΚΑ ...». Κατόπιν τούτων, καταρτίστηκε η από 11.3.2011 τεχνική έκθεση της μηχανικού της Α' Ε.Π.Κ.Α., Ευρύκλειας Αλεξανδράκη, σύμφωνα με την οποία ο ενδεικνυόμενος τρόπος συντήρησης των ως άνω μνημείων, δηλαδή της Στοάς του Ελευθερίου Διός, του βωμού των 12 Θεών, της πώρινης λεκάνης του δικτύου ομβρίων της Δυτικής Οδού, των κυβολίθων της οδού Παναθηναίων και των άλλων ευαίσθητων αρχιτεκτονικών καταλοίπων, θα ήταν η επίκωση – κατάκωσή τους με διάστρωση ορισμένων υλικών με συγκεκριμένη ακολουθία, ως εξής: φύλλων μολυβιού, που θα περιβάλλουν τα αρχαία κατάλοιπα, στρώσης γεωφάσματος, στρώσης άμμου πάχους 10 εκ., άλλης στρώσης γεωφάσματος, γεωπλέγματος και σκύρων. Ο τρόπος της ενδεικνυόμενης, κατά την Α' Ε.Π.Κ.Α., μεθόδου κατάκωσης γνωστοποιήθηκε στην Η.Σ.Α.Π. Α.Ε., αποφασίστηκε δε από κοινού με την εταιρεία αυτή να εφαρμοσθεί σε ολόκληρο το μήκος της γραμμής στο σημείο της Αρχαίας Αγοράς η μέθοδος της επιδομής έρματος με σκύρα (και όχι της σταθερής επιδομής πλάκας σκυροδέματος), ειδικώς δε στη θέση των επίμαχων μνημείων, χωρίς τη χρήση σκαπτικού μηχανήματος. Παραλλήλως, με το 1850/11.3.2011 έγγραφο της Α' Ε.Π.Κ.Α. προς το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού, ενημερώθηκε το τελευταίο ότι είχε ήδη πραγματοποιηθεί «εξαντλητική τεκμηρίωση» των μνημείων και, ιδίως του Βωμού των Δώδεκα Θεών, η οποία περιέλαβε λεπτομερή περιγραφή, φωτογραφική και σχεδιαστική αποτύπωση, τρισδιάστατη σάρωση με μηχανήμα laser scanner και απεικόνιση του μνημείου ως τρισδιάστατου ψηφιοποιημένου μοντέλου. Στη συνέχεια, επελήφθη του ζητήματος το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (Κ.Α.Σ.), το οποίο, κατά την 10/22.3.2011 συνεδρίασή του, γνωμοδότησε υπέρ της κατάκωσης κατά τον τρόπο που είχε, κατά τα

ανωτέρω, προβλεφθεί. Τέλος, εκδόθηκε η ήδη προσβαλλόμενη με την υπό κρίση αίτηση ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ40/33748/1504/5.4.2011 απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού και Τουρισμού, με την οποία εγκρίθηκε, από πλευράς αρχαιολογικής νομοθεσίας, η προσθήκη στους εγκεκριμένους περιβαλλοντικούς όρους του έργου όρου σχετικού με την επανακατάκωση των ως άνω αρχαιοτήτων με την προαναφερόμενη μέθοδο.

ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΑΡΑΔΕΚΤΟΥ

Οι αιτούντες, επικαλούνται την ιδιότητα του φορέα του συνταγματικού δικαιώματος στο πολιτιστικό περιβάλλον (άρθρο 24 παρ. 6 του Συντάγματος), το δε αιτούν σωματείο επικαλείται επιπροσθέτως την, προκύπτουσα από το καταστατικό του, ιδιότητα του αρχαιοθρήσκου νομικού προσώπου, προβάλλουν δε ότι η άμεση εκτέλεση της προσβαλλόμενης πράξης και η κατάκωση των αρχαιοτήτων, για τις οποίες πρόκειται, θα επιφέρει στα προαναφερόμενα μνημεία και, κατά συνεκδοχή στους ίδιους, που δικαιούνται την ανεμπόδιση απόλαυση του εννόμου αγαθού της πολιτιστικής κληρονομιάς, ανεπανόρθωτη βλάβη. Η βλάβη αυτή συνίσταται, κατά τους ισχυρισμούς τους, αφενός στην καταστροφή των ίδιων των μνημείων από την κατάκωση και, αφετέρου, στην στέρση της πρόσβασής τους στα μνημεία αυτά, η οποία αποτελεί δραστικό περιορισμό του δικαιώματος πρόσβασης στο πολιτιστικό περιβάλλον.

5. Η ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία «Ανώνυμη Εταιρεία Σταθερής Συγκοινωνίας» (ΣΤΑ.ΣΥ. Α.Ε.), φερόμενη ως διάδοχος της πρώην ανώνυμης εταιρείας με την επωνυμία «Ελληνικοί Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι Αθηνών - Πειραιώς» (Η.Σ.Α.Π. Α.Ε.), ασκεί παρέμβαση υπέρ του κύρους της προσβαλλόμενης πράξης.

ΕΠΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΜΟΥ

1. Κατά το άρθρο 24 του Συντάγματος, «1. Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας ... 6. Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών».

2. Με τις διατάξεις του **άρθρου 24 παρ. 1 και 6 του Συντάγματος**, το πολιτιστικό περιβάλλον έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό προκειμένου να εξασφαλιστεί στα όρια της Χώρας η διάσωση και προστασία των μνημείων και άλλων στοιχείων προερχόμενων από την ανθρώπινη δραστηριότητα που συνθέτουν την ιστορική, καλλιτεχνική, τεχνολογική και γενικώς την πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και συμβάλλουν στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης. Η προστασία της κληρονομιάς αυτής συνίσταται στη διατήρηση στο διηνεκές αναλλοίωτων των παραπάνω μνημείων και κάθε στοιχείου του πολιτιστικού περιβάλλοντος και συνεπάγεται τη δυνατότητα επιβολής των αναγκαίων μέτρων και περιορισμών της ιδιοκτησίας για την αποκατάσταση στην αρχική τους μορφή, όταν έχουν φθαρεί από το χρόνο ή άλλες ανθρώπινες ενέργειες ή άλλα περιστατικά (ΣτΕ 3986-3987/2011, βλ. ΣτΕ 978/2012 επταμ. κ.ά.). Όπως προκύπτει δε από τις προαναφερόμενες διατάξεις, ο συντακτικός νομοθέτης δεν αρκέστηκε στην πρόβλεψη δυνατότητας να θεσπίζονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά επέβαλε στα όργανα του Κράτους που έχουν σχετική αρμοδιότητα να προβαίνουν σε θετικές ενέργειες για τη διαφύλαξη του προστατευόμενου αγαθού και, ειδικότερα, να λαμβάνουν τα απαιτούμενα νομοθετικά και διοικητικά, προληπτικά και κατασταλτικά, μέτρα. Κατά τη λήψη, εξάλλου, των μέτρων αυτών τα όργανα της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας οφείλουν, κατά την έννοια των παραπάνω διατάξεων, να σταθμίζουν και άλλους παράγοντες, αναγόμενους στο δημόσιο συμφέρον, όπως είναι εκείνοι που σχετίζονται με την αποτελούσα πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας εξασφάλιση της προστασία της υγείας και της ανθρώπινης ζωής και την εξασφάλιση των καλύτερων δυνατών όρων διαβίωσης των κατοίκων των πόλεων και των οικιστικών εν γένει περιοχών, δηλαδή σκοπούς, για τους οποίους λαμβάνεται πρόνοια στο Σύνταγμα και, συγκεκριμένα, στην παρ. 3 του άρθρου 21 αυτού. Η επιδίωξη όμως της εξασφάλισης των όρων διαβίωσης αυτών, η οποία προϋποθέτει την ύπαρξη βασικών έργων υποδομής, πρέπει να συμπορεύεται προς την υποχρέωση της Πολιτείας να μεριμνά για την προστασία του περιβάλλοντος κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται βιώσιμη ανάπτυξη, στην οποία απέβλεπε ο συντακτικός νομοθέτης (πρβλ. και ΣτΕ Ολομ. 2755/1994 και 5460/2012 επταμ., 3851/2006 επταμ., 3478/2000 , 2537/1996 κ.ά.). Ειδικότερα, ως προς τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις συνάγεται ότι δεν επιτρέπονται επεμβάσεις οι οποίες συνεπάγονται την καταστροφή, την αλλοίωση ή την με οποιοδήποτε τρόπο υποβάθμισή τους και ότι καταρχήν επιβάλλεται να διατηρούνται τα στοιχεία αυτά, αναλόγως και προς το είδος και το χαρακτήρα τους, στον τόπο, στον οποίο βρίσκονται. Τέλος, κατά την έννοια των ως άνω συνταγματικών διατάξεων, κάθε επέμβαση επί και πλησίον αρχαίου ή μνημείου πρέπει καταρχήν να αποβλέπει στην προστασία και ανάδειξη

αυτού, να ενεργείται δε ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και του είδους των προστατευτέων στοιχείων και επί τη βάσει των δεδομένων της επιστήμης, απαγορευμένων επεμβάσεων και χρήσεων μη συμβατών προς την κατά προορισμό χρήση του αρχαίου ή του μνημείου, για το οποίο πρόκειται (ΣτΕ 1675/2014, 5460/2012 επταμ., 2224/2008, 965/2007, 3851/2006 επταμ., 1100/2005, 2175/2004 Ολομ., 3279/2003).

3. Περαιτέρω, στη **Διεθνή Σύμβαση της Γρανάδας** έτους 1985 για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς στην Ευρώπη που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 2039/1992 (Α' 61) προβλέπεται ότι «στην παρούσα Σύμβαση σαν αρχιτεκτονική κληρονομιά θεωρείται ότι περιλαμβάνει τα ακόλουθα ακίνητα αγαθά: 1. Τα μνημεία: κάθε κατασκευή ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού ή τεχνικού της ενδιαφέροντος, συμπεριλαμβανομένων των εγκαταστάσεων ή διακοσμητικών στοιχείων, που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους. 2. Τα αρχιτεκτονικά σύνολα: ομοιογενή σύνολα αστικών ή αγροτικών κατασκευών, σημαντικών λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού ή τεχνικού τους ενδιαφέροντος, συναφή μεταξύ τους ώστε να σχηματίζουν ενότητες, που να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά. 3. Οι τόποι: σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης, εν μέρει κτισμένα, τα οποία αποτελούν εκτάσεις τόσο χαρακτηριστικές και ομοιογενείς, ώστε να μπορούν να οριοθετηθούν τοπογραφικά και τα οποία είναι σημαντικά λόγω του ιστορικού, αρχαιολογικού, καλλιτεχνικού, επιστημονικού, κοινωνικού και τεχνικού τους ενδιαφέροντος» (άρθρο 1), ότι «κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται: 1. να κ'αθιερώσει ένα νομικό καθεστώς προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. 2. να εξασφαλίσει, μέσα σ' αυτό το νομικό πλαίσιο και ανάλογα με τα ιδιαίτερα για κάθε Κράτος ή περιφέρεια μέτρα, την προστασία των μνημείων, των αρχιτεκτονικών συνόλων και των τόπων» (άρθρο 3), ότι «κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται: 1. να θέσει σε εφαρμογή με βάση τη νομική προστασία των σχετικών ακινήτων, κατάλληλες διαδικασίες ελέγχου και αδειών, 2. να φροντίσει ώστε τα προστατευόμενα ακίνητα να μην αλλοιωθούν, ερειπωθούν ή κατεδαφιστούν. Γι' αυτόν το σκοπό, κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται εάν δεν το έχει ήδη κάνει, να εισαγάγει στη νομοθεσία του διατάξεις, που να προβλέπουν: α. την υποβολή προς τις αρμόδιες αρχές των σχεδίων κατεδάφισης ή μετατροπής μνημείων, που ήδη προστατεύονται, ή μνημείων για τα οποία έχει κινηθεί η διαδικασία προστασίας, όπως και κάθε σχεδίου που θίγει το περιβάλλον τους, β. την υποβολή στις αρμόδιες αρχές των μελετών που θίγουν το σύνολο ή τμήμα ενός αρχιτεκτονικού συνόλου ή ενός τόπου ... γ. τη δυνατότητα που παρέχεται στις δημόσιες υπηρεσίες, να ζητούν από τον ιδιοκτήτη ενός προστατευόμενου ακινήτου να πραγματοποιεί εργασίες ή

να τον υποκαθιστούν σε περίπτωση που υπάρχει αδυναμία εκ μέρους του, δ. τη δυνατότητα απαλλοτριώσης ενός προστατευόμενου ακινήτου» (άρθρο 4), ότι «κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να αποκλείσει τη μετακίνηση του συνόλου ή τμήματος ενός προστατευόμενου μνημείου, εκτός από την περίπτωση κατά την οποία η υλική προστασία του μνημείου θα το απαιτούσε επιτακτικά. Στην περίπτωση αυτή, η αρμόδια υπηρεσία θα πρέπει να πάρει τις απαραίτητες προφυλάξεις για την αποσυναρμολόγηση, τη μεταφορά και την επανασυναρμολόγηση του σε κατάλληλο χώρο» (άρθρο 5) και ότι κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να υιοθετήσει πολιτική ολοκληρωμένης προστασίας η οποία: 1. 2. 3. θα καθιστά τη συντήρηση, την αναβίωση και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, σημαντικότατο στοιχείο της πολιτιστικής περιβαλλοντολογικής και χωροταξικής πολιτικής. 4. ... 5. ...» (άρθρο 10)». Τέλος, στο άρθρο 11 της Σύμβασης προβλέπεται ότι κάθε συμβαλλόμενος υποχρεώνεται να ενθαρρύνει: α) τη χρήση των προστατευόμενων ακινήτων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της σύγχρονης ζωής και β) την προσαρμογή, όταν είναι δυνατό, παλιών κτηρίων για νέες χρήσεις. Με τις διατάξεις αυτές, οι οποίες κατά το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος έχουν υπέρτερη του νόμου τυπική ισχύ, επιβάλλεται η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, στην οποία περιλαμβάνονται τόσο μεμονωμένα οικοδομήματα, όσο και αρχιτεκτονικά σύνολα και τόποι, κατά τα αναφερόμενα στις διατάξεις αυτές και, περαιτέρω, η μέριμνα για την ένταξη των προστατευόμενων αυτών στοιχείων στην οικονομική και κοινωνική ζωή του οικείου οικισμού και για την κατά το δυνατόν εναρμόνισή τους με τον πολεοδομικό ιστό του οικισμού και η προσαρμογή, όταν είναι δυνατό, παλιών κτηρίων για νέες χρήσεις (πρβλ. ΣτΕ 2341/2009 επταμ.). Κατά την έννοια δε των ανωτέρω άρθρων της Σύμβασης, δεν αποκλείονται σοβαρές επεμβάσεις και στα προστατευόμενα μνημεία, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, προκειμένου να πραγματοποιηθούν μείζονα έργα, ιδιαιτέρως σημαντικά και αναγκαία για την ικανοποίηση ζωτικών αναγκών του κοινωνικού συνόλου, δεδομένου ότι η παρεμπόδιση τέτοιων έργων προδήλως δεν περιλαμβάνεται στη βούληση των συμβαλλόμενων μερών (ΣτΕ 1675/2014, πρβλ. ΣτΕ 5460/2012 επταμ.).

4. Εξάλλου, η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος οργανώνεται και εξειδικεύεται, σε εναρμόνιση προς τις προπαρατεθείσες διατάξεις του Συντάγματος και των διεθνών συνθηκών, με τις διατάξεις του **v. 3028/2002** «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (Α' 153). Ειδικότερα, με τις διατάξεις του ανωτέρω νόμου ορίζονται τα εξής: **Άρθρο 1:** «1. Στην προστασία που παρέχεται με τις διατάξεις του παρόντος νόμου υπάγεται η πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας από τους αρχαιοτάτους χρόνους μέχρι σήμερα. Η προστασία αυτή έχει ως σκοπό τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών

και την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος.2....». **Άρθρο 2:** «Για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος νόμου: α) Ως πολιτιστικά αγαθά νοούνται οι μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου. β) Ως μνημεία νοούνται τα πολιτιστικά αγαθά που αποτελούν υλικές μαρτυρίες και ανήκουν στην πολιτιστική κληρονομιά της Χώρας και των οποίων επιβάλλεται η ειδικότερη προστασία βάσει των εξής διακρίσεων: αα) Ως αρχαία μνημεία ή αρχαία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στους προϊστορικούς, αρχαίους, βυζαντινούς και μεταβυζαντινούς χρόνους και χρονολογούνται έως και το 1830 ... ββ) ... γγ) Ως ακίνητα μνημεία νοούνται τα μνημεία που υπήρξαν συνδεδεμένα με το έδαφος και παραμένουν σε αυτό ... Στα ακίνητα μνημεία συμπεριλαμβάνονται οι εγκαταστάσεις, οι κατασκευές και τα διακοσμητικά και λοιπά στοιχεία που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τους, καθώς και το άμεσο περιβάλλον τους. δδ)....». **Άρθρο 3:** «1. Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Χώρας συνίσταται κυρίως: α) στον εντοπισμό, την έρευνα, την καταγραφή, την τεκμηρίωση και τη μελέτη των στοιχείων της, β) στη διατήρηση και στην αποτροπή της καταστροφής, της αλλοίωσης και γενικά κάθε άμεσης ή έμμεσης βλάβης της, γ) ... δ) στη συντήρηση και την κατά περίπτωση αναγκαία αποκατάστασή της, ε) στη διευκόλυνση της πρόσβασης και της επικοινωνίας του κοινού με αυτήν, στ) στην ανάδειξη και την ένταξή της στη σύγχρονη κοινωνική ζωή και ζ) στην παιδεία, την αισθητική αγωγή και την ευαισθητοποίηση των πολιτών για την πολιτιστική κληρονομιά. 2....». **Άρθρο 6:** «1. Στα ακίνητα μνημεία περιλαμβάνονται: α) τα αρχαία που χρονολογούνται έως και το 1830, β) ... γ) τα νεότερα πολιτιστικά αγαθά που ανάγονται στην περίοδο των εκάστοτε τελευταίων εκατό ετών και χαρακτηρίζονται μνημεία λόγω της ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής, πολεοδομικής, κοινωνικής, εθνολογικής, λαογραφικής, τεχνικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής, καλλιτεχνικής ή επιστημονικής σημασίας τους. 2. Ο χαρακτηρισμός ακινήτου μνημείου είναι δυνατόν να αφορά και κινητά που συνδέονται με ορισμένη χρήση του ακινήτου, τις χρήσεις που είναι σύμφωνες με το χαρακτήρα του ως μνημείου, καθώς και τον περιβάλλοντα χώρο ή στοιχεία αυτού. 3. Για τη δυνατότητα μετακίνησης μνημείων της περίπτωσης γγ) του εδαφίου β) του άρθρου 2 και την ιδιότητά τους ως ακινήτων αποφαινεται ο Υπουργός Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. 4. Τα αρχαία ακίνητα μνημεία προστατεύονται από το νόμο χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης. Τα ακίνητα των περιπτώσεων β' και γ' της παραγράφου 1 χαρακτηρίζονται μνημεία με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από εισήγηση της Υπηρεσίας και γνώμη του Συμβουλίου και δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως. 6.». **Άρθρο 9:** «1. Για τη διατήρηση ή μη ακινήτου αρχαίου αποφαινεται η Υπηρεσία με αιτιολογημένη έκθεση μετά τη διενέργεια διερευνητικής

ανασκαφής, εάν αυτό είναι αναγκαίο. ... 2. Σε κάθε περίπτωση που αποφασίζεται να καταχωθεί ή να μην διατηρηθεί στον τόπο όπου βρίσκεται το αρχαίο, απαιτείται η προηγούμενη φωτογράφιση, αποτύπωση και τεκμηρίωσή του, καθώς και η κατάθεση εκτενούς επιστημονικής έκθεσης συνοδευόμενης από λεπτομερή κατάλογο ευρημάτων. 3. ...». **Άρθρο 10:** «1. Απαγορεύεται κάθε ενέργεια σε ακίνητο μνημείο, η οποία είναι δυνατόν να επιφέρει με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του. 2. ... 3. Η εγκατάσταση ή η λειτουργία βιομηχανικής, βιοτεχνικής ή εμπορικής επιχείρησης ... η επιχείρηση οποιουδήποτε τεχνικού ή άλλου έργου ή εργασίας, καθώς και η οικοδομική δραστηριότητα πλησίον αρχαίου επιτρέπεται μόνο μετά από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Η έγκριση χορηγείται εάν η απόσταση από ακίνητο μνημείο ή η σχέση με αυτό είναι τέτοια ώστε να μην κινδυνεύει να επέλθει άμεση ή έμμεση βλάβη αυτού λόγω του χαρακτήρα του έργου ή της επιχείρησης ή της εργασίας. ... 4. Για κάθε εργασία, επέμβαση ή αλλαγή χρήσης σε ακίνητα μνημεία, ακόμη και αν δεν επέρχεται κάποια από τις συνέπειες της παραγράφου 1 σε αυτά, απαιτείται έγκριση που χορηγείται με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου ...». **Άρθρο 37:** «1. Η ανασκαφή για τη διάσωση μνημείου που αποκαλύπτεται κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου, δημοσίου ή ιδιωτικού ή εξαιτίας φυσικού φαινομένου ή τυχαίου γεγονότος ή παράνομης ανασκαφικής ενέργειας (σωστική ανασκαφή) διενεργείται από την Υπηρεσία. 2. ... 3. Η Υπηρεσία οφείλει να μεριμνά για τη συντήρηση και τη φύλαξη των ευρημάτων σε συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες, τεχνικούς και συντηρητές, για τη φύλαξη της περιοχής που έχει ανασκαφεί, καθώς και για τη λήψη μέτρων ασφάλειας εργαζομένων και τρίτων. Για τη διατήρηση των ακινήτων ευρημάτων εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 9. 4. ...». **Άρθρο 40:** «1. Οι εργασίες σε ακίνητα μνημεία και ιδίως η συντήρηση, η στερέωση, η αποκατάσταση, η αναστήλωση, η κατάκωψη, η τοποθέτηση προστατευτικών στεγών, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου και οι εργασίες που αποβλέπουν σε απόδοση σε χρήση ή σε φιλοξενία χρήσεων αποσκοπούν στη διατήρηση της υλικής υπόστασης και της αυθεντικότητάς τους, την ανάδειξη και εν γένει στην προστασία τους. Διενεργούνται σύμφωνα με μελέτη, η οποία εγκρίνεται από την Υπηρεσία ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, ή αν αυτές είναι μείζονος σημασίας, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου. Για την έγκριση της μελέτης απαιτείται να έχει προηγηθεί η τεκμηρίωση του μνημειακού χαρακτήρα του ακινήτου. 2. ...». **Άρθρο 42:** «1. Απαγορεύεται η μεταφορά ακινήτου μνημείου ή τμήματός του χωρίς άδεια του Υπουργού Πολιτισμού, που εκδίδεται ύστερα από γνώμη του Συμβουλίου, εφόσον διασφαλίζονται οι απαραίτητες εγγυήσεις για τη μεταφορά και την

επανατοποθέτησή του σε κατάλληλο μέρος. Προκειμένου για μνημεία ιδιαίτερης σημασίας, που χαρακτηρίζονται με απόφαση του Υπουργού μετά από γνώμη του Συμβουλίου, η άδεια μπορεί να χορηγηθεί κατ' εξαίρεση εάν κριθεί ότι η μετακίνησή τους είναι απολύτως αναγκαία για να διασωθούν από κίνδυνο εξαιτίας φυσικών φαινομένων ή λόγω εκτέλεσης μεγάλων τεχνικών έργων τα οποία είναι απαραίτητα για την εθνική άμυνα ή έχουν μείζονα σημασία για την εθνική οικονομία και ικανοποιούν ζωτικές ανάγκες του κοινωνικού συνόλου. Η μετακίνηση μνημείου λόγω τεχνικού έργου εξετάζεται μόνο όταν μετά από σχετικό επιστημονικό έλεγχο αποκλείεται κάθε δυνατότητα διατήρησής του στο περιβάλλον του. 2. ...».

5. Κατά την έννοια των ανωτέρω διατάξεων, τα μνημεία, ως μαρτυρίες του ανθρώπινου βίου, που αφενός αποτελούν αναγκαίο παράγοντα για τη διαμόρφωση και τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης και των συλλογικών ταυτοτήτων, καθώς και για τη διασφάλιση, χάριν των επερχόμενων γενεών, της ιστορικής συνέχειας και παράδοσης, και αφετέρου συμβάλλουν στην ποιότητα ζωής, συνιστούν ουσιώδες στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς, η προστασία της οποίας αποτελεί υποχρέωση της Πολιτείας και συγχρόνως, ενόψει και της διάταξης του άρθρου 24 παρ. 1 του Συντάγματος, όπως ήδη ισχύει, ευθύνη και δικαίωμα του καθενός. Ειδικότερα, ως ακίνητα μνημεία νοούνται όλα τα πολιτιστικά αγαθά που χρονολογούνται έως και το 1830 (αρχαία μνημεία), κατά τον χαρακτηρισμό δε δεν εξετάζεται η έκταση των οικονομικών συνεπειών που μπορεί να προκληθούν στους ενδιαφερομένους, ούτε η τυχόν επίδραση του χαρακτηρισμού στις νομικές σχέσεις μεταξύ ιδιωτών, αφού η επιδιωκόμενη με τις ανωτέρω διατάξεις διαφύλαξη, για λόγους δημοσίου συμφέροντος, του προστατευόμενου εννόμου αγαθού αποτελεί υποχρέωση της Διοίκησης, κατά ρητή συνταγματική επιταγή. Η νομιμότητα των διοικητικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων ελέγχεται από τον ακυρωτικό δικαστή, τόσο ως προς την πληρότητα της αιτιολογίας όσο και ευθέως για την ορθή εφαρμογή του νόμου, εφόσον από τα στοιχεία του φακέλου διαπιστώνεται, με βάση και τα διδάγματα της κοινής πείρας η συνδρομή ή μη των κριτηρίων που προβλέπονται από το νόμο για το χαρακτηρισμό (ΣτΕ 1675/2014, βλ. ΣτΕ 2341/2009 επταμ., 3857/2007, 3611/2007, 1445/2006, 1100/2005, 3050/2004 επταμ.). Εξάλλου, με το **άρθρο 50** του αυτού νόμου προβλέπεται η συγκρότηση Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου (Κ.Α.Σ., παρ. 1) και ορίζεται ότι «**4.** Στην αρμοδιότητα του Κ.Α.Σ. ανήκουν θέματα που αφορούν στην προστασία αρχαίων μνημείων, αρχαιολογικών χώρων και ιστορικών τόπων που αποτέλεσαν το χώρο εξαιρέτων ιστορικών ή μυθικών γεγονότων έως το 1830 ... **5.** Υπό την επιφύλαξη της διάταξης της προηγούμενης παραγράφου, τα Κεντρικά Συμβούλια: α) ... β) ... γ) Γνωμοδοτούν για ζητήματα που σχετίζονται με: ... γγ) επεμβάσεις μείζονος

σημασίας σε μνημεία, χώρους και τόπους ...». Η ρύθμιση που εισάγεται με τις πιο πάνω διατάξεις αναφέρεται σε επεμβάσεις τόσο επί όσο και πλησίον ακινήτου μνημείου. Ως επεμβάσεις επί ακινήτου μνημείου, απολύτως απαγορευμένες από το νόμο, νοούνται αυτές, οι οποίες είναι δυνατόν να επιφέρουν με άμεσο ή έμμεσο τρόπο καταστροφή, βλάβη, ρύπανση ή αλλοίωση της μορφής του, σε κάθε δε περίπτωση για την πραγματοποίηση επεμβάσεων σε μνημείο που δεν επιφέρουν τις ανωτέρω συνέπειες και, συνεπώς, δεν εμπίπτουν στην πιο πάνω απαγόρευση, απαιτείται προηγούμενη έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού, ύστερα από γνώμη του οικείου συμβουλίου. Για τις επεμβάσεις πλησίον μνημείου ισχύει ο κανόνας του επιτρεπτού, αλλά μόνον ύστερα από έγκριση του Υπουργού Πολιτισμού. Από τα ανωτέρω παρέπεται ότι ο Υπουργός Πολιτισμού, προκειμένου να χορηγήσει την έγκριση (άδεια) εκτέλεσης έργου, είτε επί είτε πλησίον μνημείων, αξιολογεί τα χαρακτηριστικά του έργου και εκτιμά τις άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις που θα έχει η εκτέλεση του έργου στα ακίνητα μνημεία, δηλαδή στα αγαθά που εμπίπτουν στο πεδίο προστασίας του αρχαιολογικού νόμου. Η αιτιολογία της χορηγούμενης έγκρισης (άδειας) ελέγχεται συνεπώς ως προς τα ζητήματα αυτά, πρέπει δε, για να είναι πλήρης, να περιέχει: α) περιγραφή των προστατευτέων μνημείων, β) περιγραφή του προς εκτέλεση έργου και γ) τεκμηριωμένη εκτίμηση των επιπτώσεων του έργου επί των μνημείων (ΣτΕ 2926/2011, 2437/2008, 3824/2007, 2057/2007, 1580/2007, 676/2005 Ολομ., 3454/2004 Ολομ.). Τέλος, από τις αυτές διατάξεις προκύπτει ότι, ενόψει της συνταγματικής επιταγής για την εις το διηνεκές διατήρηση των μνημείων και λοιπών στοιχείων του πολιτιστικού περιβάλλοντος και τη λήψη μέτρων όχι μόνον για την αποφυγή καταστροφής ή βλάβης αυτών, αλλά και για την ανάδειξή τους, προκύπτει ότι τα αποκαλυπτόμενα με την αρχαιολογική έρευνα μνημεία πρέπει καταρχήν να διατηρούνται ορατά και επισκέψιμα και να αναδεικνύονται, εντασσόμενα στη σύγχρονη κοινωνική ζωή, με τη λήψη των κατάλληλων μέτρων προστασίας τους. Και είναι μόνον εις ειδική και εξαιρετική περίπτωση η διατήρηση των αγαθών αυτών σε κατάσταση και η επιχείρηση εργασιών επί του χώρου, αλλά ύστερα από ειδικώς αιτιολογημένη κρίση περί του ότι α) η άμεση ανάδειξη, ενόψει της σημασίας του αγαθού, δεν είναι αναγκαία ή ότι υπάρχει κίνδυνος βλάβης αυτού από την ανάδειξη και β) η ακολουθούμενη μέθοδος κατάκωσης και εκτέλεσης των εργασιών δεν έχει ως αποτέλεσμα την άμεση ή έμμεση βλάβη του μνημείου ή την αδυναμία μεταγενέστερης πρόσβασης, μελέτης ή ανάδειξής του (ΣτΕ 2926/2011, 3912/2007, βλ. ΣτΕ 3487/2003).

6. Από τα στοιχεία του φακέλου προκύπτουν τα πραγματικά περιστατικά που αναφέρθηκαν παραπάνω. Εξάλλου, στην **από Νοέμβριο 2004 Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων** (Μ.Π.Ε.) που συνοδεύει την 141416/25.10.2005 απόφαση περί έγκρισης περιβαλλοντικών όρων για το έργο «Λειτουργία της

σιδηροδρομικής γραμμής, υλοποίηση έργων συντήρησης της γραμμής και κατασκευή και λειτουργία νέας τεχνικής επισκευαστικής βάσης Πειραιά των Ηλεκτρικών Σιδηροδρόμων Αθηνών - Πειραιώς (Η.Σ.Α.Π.) Α.Ε.» αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:

«2.2.2 Εκτίμηση επιπτώσεων. ... Δεν αναμένονται σημαντικές επιπτώσεις στους δέκτες από την ανάπτυξη εδαφόφερτων δονήσεων σε σχέση με τη σημερινή κατάσταση, αλλά και με βάση τα κριτήρια της βιβλιογραφίας. Από πλευράς εδαφόφερτου θορύβου φαίνεται πως υπάρχουν οχλήσεις σε χρήσεις γειτονικών κτιρίων, μικρής μάλλον έντασης κυρίως στη ζώνη των 5-8 μέτρων από τη γραμμή, αν και οι οχλήσεις αυτές αναμένονται να μειώνονται σταδιακά στο μέλλον. Σε κάθε περίπτωση, αν και δεν απαιτείται άμεσα η λήψη μέτρων με βάση την ανάλυση της παρούσας μελέτης, απαιτείται πιο αναλυτική διερεύνηση του θέματος και με περισσότερες μετρήσεις για την οριστικοποίηση της εκτίμησης αυτής. ... Στο ιστορικό περιβάλλον κατά την κατασκευή δεν αναμένονται άμεσες επιπτώσεις αφού οι εργασίες είναι τέτοιες που δεν μπορούν να θιγούν οι αρχαιότητες. Κατά τη λειτουργία αναμένονται από τη μία θετικές επιδράσεις λόγω της ανάδειξης και της εύκολης πρόσβασης στους αρχαιολογικούς χώρους και από την άλλη διατήρηση των υφιστάμενων αρνητικών επιπτώσεων λόγω της διάσπασης της ενότητας του αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Αγοράς και της απομόνωσης του βόρειου τμήματός της» [σελ. 8-9], «2.3 Προτεινόμενα μέτρα αντιμετώπισης. ... Για τη μείωση των οχλήσεων από τις δονήσεις κατά την κατασκευή προτείνεται η λήψη μέτρων ορθής πρακτικής. Κατά τη λειτουργία δεν απαιτείται η λήψη μέτρων, αλλά θα πρέπει να συνταχθεί ειδική αντιδουνητική μελέτη που θα συμπεριλαμβάνει και μετρήσεις για την οριστικοποίηση των συμπερασμάτων καθώς και προγράμματος συστηματικής παρακολούθησης των δονήσεων και εδαφόφερτου θορύβου» [σελ. 10], «6.2.4 Επιπτώσεις από δονήσεις κατά τη λειτουργία. 6.2.4.1 Γενικά. ... Όπως ο θόρυβος, έτσι και οι δονήσεις γίνονται άμεσα αντιληπτές από τον άνθρωπο ως δυσάρεστες αισθήσεις, ενώ επί πλέον ενοχλούν και λόγω του φόβου που προκαλούν για πιθανές ζημιές στα κτίρια. Σε ακραίες περιπτώσεις οι εδαφόφερτες δονήσεις μπορούν να προκαλέσουν και ζημιές στις κατασκευές» [σελ. 57], «6.2.4.3 Εκτίμηση επιπτώσεων από δονήσεις κατά τη λειτουργία. ... Εν τούτοις είναι φανερό ότι η λειτουργία της γραμμής προκαλεί κάποιες δονήσεις και εδαφόφερτο θόρυβο στο άμεσο περιβάλλον της γραμμής, όπως διαπιστώθηκε και από τις ενδεικτικές μετρήσεις στα πλαίσια της καταγραφής του δονητικού περιβάλλοντος στην υπάρχουσα κατάσταση ... Έτσι στη συνέχεια, για πληρέστερη προσέγγιση, γίνεται προσπάθεια εκτίμησης των δονήσεων και του εδαφόφερτου θορύβου που μπορεί να φθάσει σε γειτονικούς αποδέκτες της γραμμής σύμφωνα με τα παρακάτω:

1. Στα πλαίσια της καταγραφής του υπάρχοντος δονητικού περιβάλλοντος ... πραγματοποιήθηκε διερεύνηση διάδοσης δονήσεων στο έδαφος, από το άκρο της γραμμής μέχρι απόσταση 30 μέτρων, σε τρεις ζώνες: 5-8 m από τη γραμμή, 10-15 m και 15-30m,

αφού εντός των ζωνών αυτών συναντώνται τα πρώτα κτίρια που γειτνιάζουν με τη γραμμή, ανάλογα με τη ΧΘ της γραμμής. Ως πηγές δονήσεων ελήφθησαν διελεύσεις των τρένων των ΗΣΑΠ. ... [σελ. 63-64], «... Με βάση την ανάλυση ανωτέρω συνάγεται ότι 1. Σε όλες τις ζώνες ικανοποιούνται πλήρως όλα τα κριτήρια της βιβλιογραφίας για τις εδαφόφερτες δονήσεις για τα αρχαιολογικά ευρήματα και τις κατοικίες, χωρίς την ανάγκη λήψης μέτρων. 2. ... Σε κάθε περίπτωση, επισημαίνεται ότι οι ανωτέρω εκτιμήσεις είναι ενδεικτικές ... Το βέβαιο που προκύπτει από την ανωτέρω ανάλυση είναι ότι απαιτείται αναλυτική διερεύνηση για όλη τη γραμμή, πρώτα απ' όλα για τη ζώνη 5-8 μέτρων, ή και περισσότερο. Για τις ανάγκες της ολοκληρωμένης αντιμετώπισης και σχεδιασμού της αντιδουνητικής προστασίας της άμεσης περιοχής θα είναι χρήσιμη η εκπόνηση ειδικής οριστικής μελέτης στα πλαίσια της οποίας θα γίνει πύκνωση των ανωτέρω καταγραφών και περαιτέρω αναλυτική προσέγγιση τόσο για τον καθορισμό του φάσματος συρμού όσο και για την μέση απόσβεση των δονήσεων ανά εδαφική κατηγορία και ζώνες απόστασης ως ανωτέρω. Ακόμη στα πλαίσια της ειδικής αυτής μελέτης θα πρέπει να διερευνηθούν διεξοδικά οι κύριοι δέκτες χρήζοντες προστασίας με εκτέλεση ειδικών μετρήσεων διάχυσης για κάθε περίπτωση» [σελ. 69-70], «6.4 Επιπτώσεις στο ιστορικό – πολιτιστικό περιβάλλον. ... 6.4.2 Φάση λειτουργίας. Επιπτώσεις από τη λειτουργία της γραμμής 1. ... Οι σημαντικότερες επιπτώσεις στο ιστορικό περιβάλλον εντοπίζονται σε δύο μνημεία ... Αναλυτικότερα: ... Αρχαία Αγορά. Η διέλευση της γραμμής των ΗΣΑΠ από το βόρειο τμήμα του αρχαιολογικού χώρου, υπήρξε καταστροφική για ορισμένα μνημεία, όπως ο σημαντικότερος βωμός των δώδεκα Θεών και η Στόα του Διός Ελευθερέος που βρίσκονται σε μεγαλύτερο και σε μικρότερο αντίστοιχα βαθμό, στην πορεία της γραμμής του ηλεκτρικού σιδηρόδρομου. Η γραμμή των ΗΣΑΠ διασπά την ενότητα του αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Αγοράς και απομονώνει το βόρειο τμήμα της. Εν τούτοις οι επιπτώσεις αυτές έχουν συντελεστεί εδώ και δεκαετίες και δεν υπάρχει δυνατότητα αναστροφής στο κύριο μέρος τους. Βεβαίως θα ήταν καλό να εξεταστεί κάποια εφαρμόσιμη δυνατότητα αποκατάστασης της συνέχειας του χώρου της Αρχαίας Αγοράς» [σελ. 81]. Περαιτέρω, στην **141416/25.10.2005 απόφαση περί έγκρισης περιβαλλοντικών όρων** τέθηκαν όροι για την εγκατάσταση, σε κρίσιμα σημεία, συστήματος μέτρησης και καταγραφής όλων των σημαντικών μεταβλητών του φαινομένου των δονήσεων [όροι 50-51]. Ακολούθως, στην **196862/2.3.2011 κοινή υπουργική απόφαση**, με την οποία τροποποιήθηκαν οι αρχικοί περιβαλλοντικοί όροι, ορίστηκε τελικώς ότι «[ε]ξαιρείται από την τοποθέτηση σταθερής επιδομής πλάκας σκυροδέματος το τμήμα Θησείο – Μοναστηράκι για λόγους προστασίας των σημαντικών υποκειμένων αρχαιοτήτων, των οποίων η στάθμη εύρεσης δεν επιτρέπει τη χρήση της προαναφερόμενης επιδομής. Ο τρόπος και τα υλικά κάλυψης των αρχαιοτήτων θα γίνει κατόπιν συνεννόησης με την αρμόδια Α' ΕΠΚΑ ...».

Τέλος, στο **από 22.3.2011 πρακτικό** (Συνεδρίαση 10, Θέμα 11^ο) του Κ.Α.Σ., στο οποίο περιέχεται και την αιτιολογία της προσβαλλόμενης απόφασης, αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: «... Η εισηγήτρια ... [α]ναφέρει ότι η ανασκαφή εκτείνεται από την έξοδο της σήραγγας Μοναστηράκι – Θησείο που κατασκευάστηκε επί Τρικούπη ... και η οποία με την ευκαιρία του εκσυγχρονισμού των γραμμών καθαρίστηκε, συντηρήθηκε και δτερεώθηκε, έως την άλλη σήραγγα – γέφυρα που χρησιμοποιείται και για την είσοδο του αρχαιολογικό χώρο της Αρχαίας Αγοράς. Η έρευνα διήρκεσε από τις 9 Σεπτεμβρίου 2010, οπότε και αποκαλύφθηκαν οι αρχαιότητες, έως το τέλος Ιανουαρίου 2011. Κατόπιν αυτού έγινε στις 17-1-2011 μια τροποποίηση της ανωτέρω Κ.Υ.Α. που εγκρίνει την Μ.Π.Ε. και τη μέθοδο κατασκευής του υποστρώματος των γραμμών. Συγκεκριμένα, ζητήθηκε μια τροποποίηση τεχνική, γιατί εφόσον αποκαλύφθηκαν αρχαιότητες, έπρεπε να ληφθεί ειδική μέριμνα. Η τροποποίηση λοιπόν έπρεπε να γίνει ώστε να εξαιρεθεί το τμήμα των 260 μ. από τη μέθοδο του επιχώματος. ... Η εισηγήτρια θεωρεί την κατατεθείσα μελέτη, η οποία προβλέπει την κατάκωση των μνημείων, πολύ καλή, ότι διασφαλίζει τις αρχαιότητες και δεν προβλέπει τοποθέτηση τσιμεντένιας βάσης, αλλά αντίθετα τοποθέτηση φύλλων μολύβδου, και καλύτερη και ειδικού πάχους επίκωση άμμου. Από πάνω προβλέπεται να στρωθεί άμμος εναλλασσόμενη με θραυστό υλικό με συγκεκριμένη κοκκομετρία και κατόπιν τοποθετούνται οι ξύλινοι στρωτήρες, προκειμένου επάνω να μπου οι καινούριες ράγες. Επομένως η επίκωση αυτή είναι πλήρως αναστρέψιμη ... Είναι γνωστό ότι η γραμμή του ΗΣΑΠ ... [ε]ίναι μια γραμμή σταθερής τροχιάς, συγκοινωνιακό μέσο το οποίο εξυπηρετεί εκατομμύρια επιβάτες και από την πλευρά της Υπηρεσίας θεωρείται ότι αυτή τη στιγμή πρέπει να αποκατασταθεί με τον προτεινόμενο τρόπο, που προσιταεύει απόλυτα τα μνημεία, αλλά είναι και εντελώς αναστρέψιμος. Εάν μελλοντικά κατατεθεί μία πρόταση πλήρους απομάκρυνσης των γραμμών αυτών από το ιστορικό κέντρο και δη από του αρχαιολογικό χώρο, αλλά και ευρύτερα, με τρόπο που θα πρέπει να μελετηθεί, τότε θα υπάρχει ένα νέο μεγάλο πρόγραμμα ανάδειξης και πλήρους ενοποίησης όλων των αρχαιολογικών χώρων του ιστορικού κέντρου. ... Η εισηγήτρια αναφέρει κατόπιν ότι ο Βωμός των 12 Θεών ... [β]ρίσκεται στο κέντρο της Αθήνας, και αποτελούσε αφετηρία μέτρησης των αποστάσεων και άσυλο των καταδιωκόμενων και των ικετών ... γι' αυτούς ακριβώς τους λόγους το μνημείο είναι αδύνατο να μετακινηθεί ... επειδή αποτελεί το σημείο μηδέν για τον αρχαίο κόσμο. ... Η κ. Διβάρη – Βαλάκου αναφέρει ότι προηγήθηκε μια λεπτομερέστατη τεκμηρίωση, φωτογραφική και σχεδιαστική και με λέιζερ σκάνερ, με τα σύγχρονα όργανα που διαθέτει η Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως (Υ.Σ.Μ.Α.), προκειμένου να υπάρξει υλικό για αποκαταστάσεις σχεδιαστικές και αναπαραστάσεις των μνημείων και ακολούθησε διαδικασία για την τροποποίηση της μελέτης του επιχώματος, που θα καλύψει τα μνημεία αυτά, προκειμένου να διατηρηθούν

ανέπαφα και να μην υποστούν καμία απολύτως βλάβη, από τη συνέχιση του έργου αντικατάστασης των γραμμών του ΗΣΑΠ. ...» [σελ. 2-5]. Ακολουθώντας, στις σελ. 6 έως 13 αναφέρεται η εκτεταμένη συζήτηση των μελών του Κ.Α.Σ. με τους εκπροσώπους της «Πρωτοβουλίας για τη Διάσωση και Ανάδειξη του Βωμού των 12 Θεών», αναφορικά με το ζήτημα της εξέτασης εναλλακτικών λύσεων για την προστασία και ανάδειξη των ένδικων μνημείων. Συγκεκριμένα, ως προς τη λύση της μεταφοράς του μνημείου του Βωμού των Δώδεκα Θεών αναφέρεται ότι το μνημείο αυτό είναι μοναδικό «και ως τέτοιο είναι αδύνατο να μετακινηθεί» [σελ. 8], ότι «πολλές φορές η αγκαλιά της γης είναι η ασφαλέστερη, ο ασφαλέστερος τρόπος για να διατηρηθούν τα πράγματα», το Κ.Α.Σ. «φροντίζει για το συμφέρον των αρχαιοτήτων και ότι στην προκειμένη περίπτωση αυτό εξασφαλίζεται με την κατάκωση» [σελ. 9], ότι δεν μπορεί να μεταφερθεί το μνημείο, διότι αποτελεί «το σημείο από όπου ξεκίναγαν οι μετρήσεις των αποστάσεων», είναι δε ζήτημα και ο τόπος μεταφοράς του «καθώς και στην οδό των Παναθηναίων θα ήταν δύσκολο» [σελ. 11], ενώ ως προς τη λύση της υπογειοποίησης του σιδηροδρόμου ή της μεταφοράς της γραμμής σε άλλη θέση παρατίθεται αναλυτική αιτιολογία ως προς τις δυσκολίες του εγχειρήματος, δεδομένων της κλίσης που θα έπρεπε να έχει η γραμμή, των μελετών που θα πρέπει να λάβουν χώρα ως προς τη σύσταση του εδάφους, της αβεβαιότητας της αποκάλυψης και άλλων μνημείων κατά την κατασκευή του έργου, της ανάγκης σύνδεσης του νέου τμήματος της γραμμής με την υφιστάμενη, των οικονομικών δυσχερειών και του απαιτούμενου χρόνου που εκτιμάται σε τρία με τέσσερα χρόνια [σελ. 10]. Επίσης, τονίζεται ότι η κατάκωση είναι «στην παρούσα στιγμή ο μόνος ενδεδειγμένος τρόπος ώστε να μπορέσει κάποτε να αναδειχθεί αυτό το μνημείο» [σελ. 10], ότι «[α]κόμα και 2-3 χρόνια να μείνουν εκτεθειμένα [τα αρχαία] δεν θα σωθεί τίποτε από αυτά, καθώς είναι από παρόλιθο, κάποιες πλάκες διαβρώνονται εύκολα από τις φυσικές συνθήκες του περιβάλλοντος» [σελ. 11], ότι «ο βωμός ήταν ήδη κατακωμένος και από πάνω περνούσε το φένο», ότι «θα εφαρμοστεί μια τέτοια μέθοδος με την οποία δεν υπάρχει περίπτωση να πάθει κάτι ο βωμός», ότι «η κατάκωση είναι μια μέθοδος διατήρησης των αρχαιοτήτων και προβλέπεται από το Νόμο και ίσως είναι η καλύτερη μέθοδος έναντι άλλων μεθόδων, γιατί διατηρεί το αρχαίο μέσα στο περιβάλλον του που επί χρόνια, επί εκατονταετίες ήταν ... το φυλάσσει, το διατηρεί και το συντηρεί και δεν το καταστρέφει» [σελ. 17] και ότι «είναι γνωστό σε όλους τους τεχνικούς ότι αντικείμενα τα οποία βρίσκονται εντός της γης ακόμη και ευπαθέστερα, ακόμα και μπουκάλια, βρίσκονται ακέραια, και βρέθηκαν μπουκάλια ... κάτω από τις ράγες του τραμ. Δεν παθαίνει τίποτα ό,τι είναι εγκιβωτισμένο διότι κάθε πίεση που δέχεται από πάνω, στην πραγματικότητα εξουδετερώνεται από την αντίδραση αυτής της πύεσεως που έρχεται από κάτω και κάθε πλευρική πίεση έχει την αντίθετή της στην άλλη πλευρά. Γι' αυτό το λόγο ό,τι είναι στη γη

και μηχανικώς δεν κινδυνεύει, όπως δεν κινδυνεύει και φυσικοχημικώς, επειδή δε διαβρώνονται μέσα εκεί τα υλικά συνήθως, και γι' αυτό το λόγο ... δεν πρέπει κανείς να ανησυχεί καθώς τα ίδια τα ευρήματα το απέδειξαν, όταν απομακρύνθηκαν προσωρινώς οι σιδηροτροχιές, με την τόσο καλή κατάσταση στην οποία βρέθηκαν, η οποία είναι ασυγκρίτως καλύτερη από την κατάσταση εκείνων των μερών του ίδιου πράγματος που ήσαν ανέκαθεν εκτεθειμένα μέσα στον αρχαιολογικό χώρο» [σελ. 20]. Στη συνέχεια, στην σελ. 21 αναφέρεται αναλυτικά η διαδικασία τοποθέτησης των υλικών της κατάκωσης, μέσω των οποίων εξασφαλίζεται απολύτως η προστασία των μνημείων τόσο από τους φυσικούς παράγοντες (υγρασία) όσο και από τη διέλευση του τρένου (απορρόφηση κραδασμών), ενώ στη σελ. 22 γίνεται η διευκρίνιση ότι «δεν πρόκειται για σωστική ανασκαφή, σύμφωνα με το άρθρο 37 του Ν. 3028/2002. Δεν βγήκε για πρώτη φορά στο φως ένα αρχαίο που δεν ήταν γνωστό ότι υπήρχε. Ήταν ένα γνωστό αρχαίο. Είχε καταχωθεί σε προηγούμενες φάσεις. Είχαν περάσει από πάνω του οι γραμμές. Ήταν γνωστό ότι εκεί υπήρχε ένα καταχωμένο μνημείο, και τώρα εξετάζεται η επανακατάκωσή του με σκοπό την καλύτερη εφεξής προστασία του».

7. Με τον πρώτο λόγο ακυρώσεως προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση έχει εκδοθεί κατά παράβαση του άρθρου 24 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τη Διεθνή Σύμβαση των Παρισίων της 23ης.11.1972 (που κυρώθηκε με το ν. 1126/1981, Α' 32), καθώς με την υπουργική αυτή απόφαση επιτρέπεται η κατάκωση των επίμαχων αρχαίων μνημείων κάτω από τις γραμμές του τρένου, χωρίς καμία πρόβλεψη επανεμφάνισής τους στο εγγύς μέλλον, με αποτέλεσμα να επέρχεται άμεση βλάβη αυτών, λόγω των συνεχών εδαφόφερτων δονήσεων και κραδασμών, όπως προκύπτει και από τη Μ.Π.Ε., στην οποία ομολογείται ότι δεν πραγματοποιήθηκε διερεύνηση διάδοσης των δονήσεων για την εγγύτερη ζώνη των πέντε μέτρων από το άκρο της γραμμής (σελ. 57 επ. και 64 της Μ.Π.Ε.). Ακολουθώντας με το **δεύτερο λόγο ακυρώσεως** προβάλλεται παραβίαση της αρχής της αειφορίας ή της βιώσιμης ανάπτυξης, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 24 παρ. 1 εδ. β' του Συντάγματος, καθώς η κατάκωση του Βωμού των Δώδεκα Θεών και του Ελέους συνιστά «ενταφιασμό» του μνημείου, που επιφέρει μη αναστρέψιμη βλάβη αυτού, ενώ συγχρόνως αποκλείεται κάθε δυνατότητα τουριστικής και αισθητικής του αξιοποίησης προς όφελος των επόμενων γενεών. Εν προκειμένω δε θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη ότι με το ν. 4212/1929 (Α' 240), με τον οποίο κυρώθηκε το από 23.3.1929 ν.δ. (Α' 113), αναγνωρίστηκε ο ευρύτερος χώρος ως αρχαιολογικός και ορίστηκε ότι θα ανασκαφεί εντός δέκα ετών προς αποκάλυψη των αρχαιοτήτων, έκτοτε δε έχουν περάσει άνω των ογδόντα ετών χωρίς αποκάλυψη των μνημείων και με διάσπαση το αρχαιολογικού χώρου από τη γραμμή του τρένου. Επίσης, με τον **τρίτο λόγο ακυρώσεως**

προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση έχει εκδοθεί κατά παράβαση του άρθρου 10 του ν. 3028/2002, καθώς με την επανακατάκωση του μνημείου επέρχεται μη αναστρέψιμη άμεση βλάβη αυτού, όπως συνομολογείται και στην Μ.Π.Ε., ένεκα του θορύβου και των δονήσεων που προκαλούνται στα κτίρια (σε απόσταση από 5 έως 8 μέτρα από τις γραμμές), και συνεπώς και στα αρχαία μνημεία που βρίσκονται ακριβώς από κάτω, από τη διέλευση των συρμών του τρένου, αναγνωρίζεται δε στη Μ.Π.Ε. η ανάγκη «πιο αναλυτικής διερεύνησης του θέματος», «με περισσότερες μετρήσεις».

8. Ακολούθως, με τον **τέταρτο λόγο ακυρώσεως** προβάλλεται παραβίαση του άρθρου 11 παρ. 1 του ν. 3028/2002, κατά το μέρος που η επίμαχη κατάκωση των μνημείων έλαβε χώρα χωρίς την επίβλεψη και συνεργασία των οργάνων της αρμόδιας αρχαιολογικής υπηρεσίας, όπως προκύπτει, κατά τους αιτούντες, από τα αναφερόμενα στο βιβλίο αδικημάτων και συμβάντων του Αστυνομικού Τμήματος Ακροπόλεως της 27ης.4.2011.

9. Με τον **πέμπτο λόγο ακυρώσεως** προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε κατά παράβαση των διατάξεων του ν. 1650/1986 (Α' 160) και των κανονιστικών πράξεων που εκδόθηκαν σε εξουσιοδότηση αυτών, καθώς πριν από την έκδοσή της δεν εκτιμήθηκαν οι καταστροφικές συνέπειες των εργασιών της κατάκωσης στο Βωμό των Δώδεκα Θεών.

10. Στη συνέχεια, με τον **έκτο λόγο ακυρώσεως** προβάλλεται παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, καθώς με την προσβαλλόμενη πράξη δεν προβλέπεται μελλοντική ανάδειξη του μνημείου επί συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος, αλλά προκρίνεται η θυσία του πολιτισμικού αγαθού έναντι του ένδικου συγκοινωνιακού έργου, και μάλιστα χωρίς την προηγούμενη αναζήτηση και εξέταση εναλλακτικών λύσεων μέσω οικονομοτεχνικών μελετών, όπως είχαν προτείνει οι αιτούντες, όπως η υπογειοποίηση ή η υπερύψωση των γραμμών, η λειτουργία κυλιόμενου δαπέδου μήκους 452 μέτρων, η παράκαμψη του μνημείου, η χρήση λεωφορείου για τη μετακίνηση του επιβατικού κοινού μεταξύ των σταθμών Θησείο – Μοναστηράκι, η εξυπηρέτηση του κοινού με μία μόνο σιδηροδρομική γραμμή, ή τέλος η αξιοποίηση της μελέτης του καθηγητή Miller του έτους 1971, που προέβλεπε ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων των περιοχών γύρω από την Ακρόπολη.

11. Επίσης, με τον **έβδομο λόγο ακυρώσεως** οι αιτούντες προβάλλουν ότι δεν τηρήθηκε η διαδικαστική προϋπόθεση της νόμιμης δημοσιοποίησης της Μ.Π.Ε./2004, με αποτέλεσμα οι ίδιοι να στερηθούν του δικαιώματος πληροφόρησης του πλήρους περιεχομένου της.

12. Τέλος, με τον **όγδοο λόγο ακυρώσεως** προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση εκδόθηκε «καθ' υπέρβαση των ορίων της νομιμότητας και σκοπιμότητας και επί τμήματος πέραν του ζητηθέντος θέματος», καθώς η προσβαλλόμενη έχει θέμα «Έγκριση προσθήκης όρου στην με Α.Π. 19528/17-01-2011 τροποποίηση της Κ.Υ.Α. με Α.Π. 141416/25-10-2005, με την οποία εγκρίθηκαν οι περιβαλλοντικοί όροι για τη λειτουργία της σιδηροδρομικής γραμμής της Η.Σ.Α.Π. Α.Ε., την υλοποίηση έργων συντήρησης της γραμμής και την κατασκευή και λειτουργία της νέας τεχνικής – επισκευαστικής βάσης Πειραιά, στο πλαίσιο του έργου «Ανακαίνιση υποδομής – επιδομής γραμμών και ενίσχυση της σήραγγας από ΟΜΟΝΟΙΑ έως ΜΟΝΑΣΤΗΡΑΚΙ της Η.Σ.Α.Π. Α.Ε.», ωστόσο το περιεχόμενο της απόφασης αφορά σε τμήμα των γραμμών μετά το σταθμό Μοναστηράκι, ήτοι στο τμήμα της γραμμής ανόδου Θησείο – Μοναστηράκι.

13. Τέλος, οι αιτούντες επιδιώκουν να ακυρωθεί η παράλειψη του Υπουργού Πολιτισμού και Τουρισμού να εκδώσει διαπιστωτική πράξη περί αυτοδίκαιης άρσης της χορηγηθείσας με την ανωτέρω απόφασή του έγκριση εκτέλεσης του έργου. Συγκεκριμένα, υποστηρίζουν ότι τόσο κατά το πρωινό της 8^{ης}.4.2011 όσο και κατά το μεσονύκτιο της 26^{ης}.4.2011, όπως προκύπτει από τα αναφερόμενα στο βιβλίο αδικημάτων και συμβάντων του Αστυνομικού Τμήματος Ακροπόλεως της 27^{ης}.4.2011, έλαβαν χώρα οι εργασίες επανακατάκωσης του Βωμού των Δώδεκα Θεών και του Ελέους χωρίς την επίβλεψη αρχαιολόγου ή άλλου εντεταλμένου οργάνου της αρμόδιας Α' Ε.Π.Κ.Α., με αποτέλεσμα να πληρωθεί ο όρος της ως άνω υπουργικής απόφασης κατά τον οποίο οι εργασίες θα έπρεπε να γίνουν υπό την εποπτεία της αρμόδιας Εφορείας, σε αντίθετη περίπτωση «αίρεται αυτοδικαίως η χορηγηθείσα έγκριση».

Ο εισηγητής

Χρήστος Ντουχάνης